

RECENZJE

L. Hrabova, K OTAZCE VZNIKU A VYVOJE STATU U POLABSKYCH SLOVANU. (Československy Časopis Historicky, R. III, 1955, 4. Materialy. s. 642—668).

Ciekawą próbę wyjaśnienia genezy powstania i upadku państw Słowian Połabskich, zgodnie z nowymi założeniami teoretycznymi, opiera Autorka na bogatej literaturze i skrupulatnym zestawieniu materiału źródłowego, z pewnym jednakże zastrzeżeniem — zupełnie pomija ona istniejący przecież dla tego obszaru i dobrze opracowany materiał archeologiczny.

Stanowisko takie automatycznie stawia Autorkę w rzędzie przeciwników tez głoszonych przez dawną literaturę burżuazyjną, która przyczyn upadku państw słowiańskich doszukiwała się w psychice Słowian — w ich mocno akcentowanej niezgodności i skłonności do waśni. Przy szczegółowym omawianiu literatury przedmiotu Autorka pominęła niestety pracę O. Balzera *O kształtach państw pierwotnej Słowiańszczyzny zachodniej* (Pisma pośmiertne, t. III, Lwów 1937). L. Hrabova szuka przyczyn powstania i upadku państwowości plemion połabskich w ich ustroju społeczno-gospodarczym. Wskazuje ona na wysoki w ramach stosunków X—XII w. poziom ekonomiczny plemion połabskich, czego dowodem może być powszechne panowanie rolnictwa; wysoki poziom zachodnio-słowiańskiego rzemiosła, prawdopodobne zastosowanie na dość szeroką skalę wymiany pieniężnej i duże znaczenie miast jako centrów gospodarczych i politycznych. Ten wysoki poziom ekonomiczny pociągał za sobą proces rozwarstwienia społecznego: jedne warstwy ludności zostały zepchnięte do rzędu ludności zależnej, inne zaś zdobyły przewagę gospodarczą a tym samym i społeczno-polityczną. Do pierwszych Autorka zalicza niewolników i smerdów zawisłych, przy czym tym pierwszym nie przypisuje większego znaczenia w gospodarce plemion połabskich. Niewolnicy bowiem, rekrutujący się spośród jeńców wojennych, stanowili przede wszystkim poszukiwany na rynkach arabskich towar, służący na pokrycie wschodniego importu. Główną rolę zdaniem Autorki odgrywali w gospodarce feudalnej smerdowie. L. Hrabova podkreśla, że smerdowie zawiśli istnieli tu jeszcze przed kolonizacją na prawie niemieckim. Na przeciwnym biegunie różnicującego się społeczeństwa mamy możnych właścicieli ziemi — *primores, prestantiores, optimates*. W państwach zachodnio-słowiańskich odgrywają oni decydującą rolę polityczną, składając niejednokrotnie na wiecach, gdzie zdołali bardzo ograniczyć wpływ prostego ludu (*vulgus*), panujących książąt z tronu.

Powstałe w tych warunkach organizmy państwowe przybierały różne konkretne formy. I tak Związek Obodrycki, powstały w IX—X w. drogą podboju przez Obodrytów plemion sąsiednich (np. walka z Glinianami i Smolińcami w latach 808—812), cechowała silna władza książęca. Przejawiał on nawet w pewnych okresach tendencję

do podporządkowania sobie innych organizmów politycznych. Odmienny typ państwowości reprezentuje Związek Wielecki (lutycki). Państwo Związku Wieleckiego powstaje w X w. jako federacja 4 plemion zgrupowanych wokół najsilniejszego — Redarów — i słynnej świątyni (Retry) w Radogoszczy. Wszzechwładzę w Związku Wieleckim sprawował wiec; wybierano na nim nawet kapłanów. Państwo wieleckie upadło jednakże już w XI w. wskutek dążenia Redarów do całkowitego podporządkowania sobie innych plemion uczestników Związku, co spotkało się z ich oporem, a powstałe w konsekwencji tego walki wewnętrzne rozsadziły Związek.

Upadek obydwu najsilniejszych państw zachodnio-słowiańskich (państwo Obodrytów upadło ostatecznie w XII w.). L. Hrabova tłumaczy okolicznością, że znalazły się one w obliczu wzmoczonego naporu niemieckiego w chwili, gdy zgodnie z ogólną prawidłowością rozwoju wczesnofeudalnych państw słowiańskich weszły w stadium rozdrobnienia feudalnego, które mocno pomniejszało tak potrzebne do nierównej walki z obcym najazdem siły Słowian Połabskich.

Lech Tyszkiewicz

E. Čáňová, HOSPODÁŘSKÝ STAV PANSTVI RÝZMBURK V XVI A NA POČÁTKU XVII STOLETÍ. (Sbornik Archivních Prací, R. V, z. 2, Praga 1955. s. 205—226).

Historycy czescy poświęcają w ostatnich czasach coraz więcej uwagi stosunkom gospodarczo-społecznym w dobrach wielkiej własności w XVI i XVII w. Świadczy o tym m. in. monograficzny artykuł E. Čáňovej, wydrukowany w stosunkowo niedługim czasie po ukazaniu się bardziej syntetycznych rozpraw A. Miki i F. Matejka¹. Autorka usiłuje w miarę możliwości najdokładniej i najbardziej wszechstronnie, tak jak na to pozwalają źródła, którymi dysponowała, przedstawić stosunki w niezbyt wielkim, liczącym zaledwie dwa miasteczka i dziesięć wsi, państwie Rýzmburk, położonym w podgórkim rejonie północnych Czech w pobliżu Nachodu. Dane zaczerpnięte głównie z urbarzy i aktów sprzedaży pozwoliły jej przeprowadzić gruntowniejszą analizę gospodarstwa państwa rýzmburskiego (1580—1636).

W okresie tym istniały w kluczu rýzmburskim dwa folwarki: w Rýzmburku i w Ratiborzycach. W skład folwarku ratiborzycznego wchodziły grunty dwu zakupionych w XVI w. wsi kmiecyh. Oba folwarki posiadały stosunkowo dużo krów i owiec, niewiele świń oraz poważną ilość koni pociągowych (Rýzmburk 10 — 18, Ratiborzycze 30 — 50). Poza rolnictwem i hodowlą gospodarka pańska czerpała dochody z czternastu niezbyt wielkich stawów rybnych i lasów, z których spławiano drzewo na sprzedaż. Z urzędzeń przemysłowych należy wymienić pozostający w zarządzie pańskim browar o stosunkowo niedużej produkcji, przeznaczony zapewne na wewnętrzne potrzeby państwa, trzy młyny dzierzawione przez poddanych, tartak, olejarnię, cegielnię i wapiennik. Wapno i cegły wypalano nie na sprzedaż, a jedynie na potrzeby własne. Wedle Autorki główną produkcją towarową państwa było zboże. Analizując wysiew poszczególnych roślin, który przedstawiał się na obu folwarkach w ten sposób, że 14% stanowiła pszenica, 30% żyto, 44% owies, a 12% inne uprawy, Autorka mówi o „orientowaniu produkcji na owies“, co wydaje się przesadą. Poważny procent owsa w wysiewach, odpowiadający mniej więcej łącznemu wysiewowi żyta i pszenicy, był wówczas bardzo częsty i wiązał się z systemem trójpolowym oraz koniecznością utrzymania licznego inwentarza. O rynkach zbytu zboża na podstawie znanych Jej materiałów Autorka nic nie może powiedzieć.

¹ A. M i k a, *Feudální velkostatek v jižních Čechách (XIV—XVII stol.)* (Historický Sborník, Praga 1953, s. 122—213); F. M a t e j k a, *Gostomski a soudobé hospodárske instrukce v českých zemích* (Slovanske Historické Studie, I, Praga 1955).